

Tarih Yazıcılığı ve Filoloji

Muzaffer Tepekaya*

Giriş

Yeni Çağ, din ve gelenek açısından insanların hayatını her yönü ile belirlemesine karşın akıl ve eleştiri çağı olarak da farklı bir değişimi ifade etmektedir. Aynı çağda tarih yazıcılığı tarzında da önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler; olayların sade anlatım ve geleceğe matuf öğretici vasfı yanında olayların çıkış sebeplerinin, bunları hazırlayan amillerin ve çeşitli olayların sebep sonuç ilişkilerinin araştırılmasının başlanmasına vesile olmuştur. Böylece hem tarih, bir bilim olma kimliğini kazanmış hem de modern tarih yazıcılığı tarzı gelişmiştir. Yakın Çağla birlikte bu alanda ciddi bir hamle yapılmış, tarih yazıcılığı önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Modern tarih yazıcılığı; sebep, süreç, sonuç bağlantısını kurarak olaylar arasındaki ilişkileri tespit etmeye başlamıştır. Olaylara karşı her zaman “Neden ve hangi süreçten sonra böyle oldu?” sorusu sorularak modern metoda göre yazılan bu tarz tarih yazıcılığının amacı; tarihi olayları, insan hayatındaki gelişme aşamalarını ve özellikle onları doğuran sebepleri sonuçlarıyla birlikte ortaya koymaktır.

Tarihte cereyan eden olaylar, sürekli bir değişim içindedir. Sadece yer ve zamanı bakımından değil; cereyan tarzı, rol oynayan kişiler bakımından da değişkendirler. Şartların müsait olması halinde “benzer” olaylar cereyan edebilir de “Tarih tekerrür etmez”. Yani tarihi olaylar, hiçbir zaman, aynı cins ve miktarda malzemelerin kullanıldığı laboratuvar deneyleri gibi değildir. Her birinin özel şartları, değişik mekanları vardır. Bu olaylara karışan kişilerin karakterleri, olay sırasındaki hâletiruhiyeleri, dış tesirler birbirinden farklıdır. Modern tarih yazıcılığı, her olaya ayrı bir önem verir. Şu halde, gerçek maddada bir tahlil için bütün bunların derinliklerine inilip ayrı ayrı araştırılması gerekir.

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, muzaffer.tepekaya@gmail.com DOI: 10.37879/9789751749994.2022.38

İnsanlar aynı varlığa sahiptirler ve eşittirler. İlk çağlarda kendileri dışındaki kavimleri barbar olarak kabul eden Grek, Roma ve Çin, üstünlük anlayışına sahipti. Orta ve Yeni Çağda da durum farklı değildi. Sadece tek tanrılı dine inananlar eşit sayılıyorlardı. XIX. yüzyıl Avrupası'nda da aynı düşünceler hakimdi. Batı medeniyeti yaratıcıdır ve üstündür. Dolayısıyla barbarların, ilkelerin, medeniyetten yoksun insanların bilim ve kültür meselesinde herhangi bir rol oynama kabiliyeti yoktur. Avrupa'yı dünyanın merkezi sayan ve bütün kültürleri Avrupa'nın kıymet hükümlerine göre değerlendiren bir tarih anlayışı vardı¹. Ta ki Annales Ekolü'ne kadar... Bu ekol ile bu anlayıştan yavaş yavaş vazgeçilmiştir. Ve bugün geldiğimiz noktada dili, dini, rengi, boyu ve şekli ne olursa olsun bütün insanlar kendi kültür çerçevesi içinde gelişme potansiyeline sahiptirler ve medeniyete katkı yapabilirler.

Modern tarih yazıcılığında tarihî olaylar, çok etkenlidir. Olayın oluşuna sebebiyet veren şartların araştırılması da ayrı bir önem taşır. Bir olayı sadece tek bir sebebe bağlamak hatalıdır. Toplumsal olaylar, çok nedenlidir. Coğrafi, sosyal, siyasi, iktisadi vs. şartların iyi incelenmesi gerekir. Bunların birinin görülüp diğerlerinin ihmal edilmesi, bizi yanlış sonuçlara götürebilir. Diğer taraftan modern tarih yazıcılığı, olaylar ve belgeler arasından seçerek kullanmayı reddeder. Başarılı başarısız, olumlu olumsuz ne varsa kurallar içinde yansıtılır. Modern tarihçilerin görevi, geçmişte yaşanmış bir süreci bütün detaylarıyla ortaya çıkarma çabalarına katkı sunmak ve farklı bakış açılarıyla analiz etmektir. Yani olaylara tek yönlü tek boyutlu bakmak yerine çok boyutlu bakmaktır.

Toplumsal olaylarda karşılıklı bağlantı ve etkiler bulunur. Modern tarih yazıcılığı, karşılıklı bağlantı ve etkilerin varlığını dikkate alarak olayların tek başına değil, pek çok olgu içinde topyekun meydana geldiğini kabul eder. Modern tarihçi, olayları benzerleri ile mukayese ederek anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Aynı zamanda tenkit metodunu kullanarak olaylara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşır. Modern tarih yazıcılığı, yardımcı bilimlerden yararlanma ilkesini getirmiştir. Tarihin bir bilim sıfatı kazanabilmesi için onun diğer sosyal bilimlerle olan ilişkilerinin her zaman göz önünde bulundurulması, yerine ve zamanına göre onlardan yardım istenilmesi gerekir.

Tarih, tarih tenkidi ve yardımcı bilimler sayesinde modern bilim haline gelmiştir. Kuşkusuz hepsinin önemi büyüktür fakat tenkit, tarihin özünü oluşturmaktadır. Yardımcı bilimleri seçen, tenkittir. Onların müdahalesine

1 Bahaeddin Yediylidiz, "Çağdaş Tarihçilik", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 1 (1986), S. 42-43.

karar veren, neticelerini takdir eden ve tarihî senteze yardımcı bilimin katkısını sağlayan odur.²

Modern tarihçiliği belirleyen olgulardan birisi de demografi ve ekonomi gibi niceliğin hâkim olduğu sosyal bilimlerin tarih üzerindeki etkisidir.³ Öyle ki tarih, bugün neredeyse söz konusu bilim dallarına ait varsayımların deneme laboratuvarı hâline gelmiştir. Kimi tarihçiler, hâlâ olaylar tarihiyle uğraşırken kimileri sosyal tarihle meşgul olmaktadır. İnsanlar arasındaki sosyal münasebetleri ve onların değişme biçimlerini incelemekle işe başlayan sosyal tarih, “sosyal tasavvurlar, ideolojiler ve zihniyetler tarihinin tahliline yönelmiştir. Sosyal tarihi bu alanda, alt-yapı ve üst-yapı kavramlarına dar görüşlü bir başvuruyu imkansız kılan etkileşimlerin ve aykırılıkların karmaşık bir oyununu keşfetmiştir.”⁴

Modern tarih yazıcılığı; hür akıl, hür vicdan ve hürriyetçi bir zemin üzerine oturtulmalıdır. Farklı konuların rahatça yazılıp tartışılabilmesi için fikri hür, vicdanı hür bir tarihçiye ve uygun bir ortamın sağlanmasına ihtiyaç vardır.

Tarih Yazıcılığı ve Filoloji

Tarihçi, öznesi insan olan geçmişte yaşanan bir olguyu ortaya koyup izah ederken sosyal bilimlerin değişik disiplinlerinden yardım alır. Tarihçinin, disiplinler arası yaklaşımı dikkate alarak çalışma alanına göre yararlandığı birçok bilim dalı vardır. Bunlar; sosyoloji, filoloji, coğrafya, arkeoloji, kronoloji, siyaset bilimi, antropoloji, iktisat, hukuk, paleografya, diplomasi, etnoloji (budunbilim), epigrafya (kitabeler bilimi), heraldik (armalarbilim), nümizmatik (meskukat, parabilim), sicillografi, geneoloji (şecere bilim), etnografya, istatistik sayılabilir. Ancak yardımcı bilimlerin bu saydıklarımızla sınırlandırılması da doğru değildir.⁵

Bu çerçevede tarihin yardımcı bilimi olan filoloji konusunu “tarih yazıcılığı ve filoloji” ilişkisi açısından analiz edeceğiz. Tarih ve filoloji, birbirinden ayrı düşünülmeyecek biçimde iki bilim dalı olarak gelişmiştir. Tarih ve filoloji arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklayabilmek için iki bilim dalı hakkında bazı açıklamalar yerinde olacaktır. Filolojide olduğu kadar tarihte de metinlere saygı, tenkit metodunun ilk kanunudur. Filoloji, tarihe kaynak teşkil

2 Leon E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev. Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., 2. Baskı, Ankara 2000, s. 34.

3 Bahaeddin Yediyıldız, “çağdaş ya da yeni tarihçilik” diyor. Bk. Yediyıldız, agm., s.44.

4 Yediyıldız, agm., s. 46.

5 Halkın, *age.*, s. 32-33.

eden eserleri dil açısından inceler ve izah eder. “Bir metni izah etmek, esas itibariyle onun mânâsını ortaya çıkarmaktan, yâni onun cümlelerini ve kelimelerini yazarının kastettiği mânâları içinde anlamaktan ibârettir...”⁶

Milletleri birbirinden farklı kılan pek çok unsur vardır. Bunlardan biri dildir. Ve dil, öyle kuvvetli bir güçtür ki bir milleti oluşturan unsurların başında gelir. Bu nedenle milletler, aynı dili konuşmazlar. İşte bu farkı doğuran şey, tarihtir. Tarihî süreç içerisinde her millet, kendi dilini kurmuş ve bu dili, metinler aracılığıyla günümüze ulaştırmıştır. Miras kalan bu metinlerden hareket eden filoloji, dillerin yapısını ve gelişimini bir bütün olarak, dil yapılarının şekilleri olarak ve onların içeriğini tarihi bakış açısından “tarihin grameri” olarak görmekte⁷ ve tarihî metinleri çözmeye, onların değerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Her millet, dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada geçtiği her topraktan bazı unsurlar alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir, dile bu gözle bakılırsa mana kazanır.⁸

Tarih ve filoloji, içerik ve metot olarak farklı çalışma alanlarına sahiptir. Buna rağmen her iki bilim alanı da birbirlerine yardımcı bir bilim olarak muhtaçtırlar. Zira bir tarihçi, filolojiden ve bir filolog, tarihten görev (mana olarak yardım) almaktan kaçınmaz. Ancak bunun için bir tarihçi, bir filologun çalışma ve düşünme tarzını bilmesi gerek. Ve bir filolog da bir tarihçinin düşünce ve çalışma tarzını bilmesi gerek. Böylelikle her iki taraf, bir diğer alan hakkında ne kadar çok bilgiye sahip olursa o kadar ortak düşünce yapısında buluşurlar. Her iki disiplinin çalışmalarındaki tutumları kaçınılmaz beraberlik meydana getirir. Bilimin gerçek fikir yapısına hizmet edilmiş olunur ve hiçbir disiplin (alan) kendisinin her şeyi kapsadığını düşünez.⁹

Sosyolojinin kurucusu İbn-i Haldûn’a göre, “tarih, insanların ve kavimlerin hal ve durumlarının nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kudret ve kuvvetlerinin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar ettiklerini bize bildirir. Bu,

6 Halkın, *age.*, s. 36.

7 Ernst Bernheim, *Historischen Methode und der Geschichtsphilosophie I*, Burt Franklin, New York 1974, s.90.

8 Tuncer Gülensoy, “*Tarih ve Dil*”, *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kollokyumu*, Elazığ 1990, s. 59,61.

9 Bernheim, *age.*, s. 92.

tarihin açık anlaşılın manasıdır. Tarihin içinde saklanan mana ise incelemek, düşünmek, araştırmaktan ve varlığın (kainatın) sebep ve illetlerini dikkatle anlamak ve hadiselerin vuku ve cereyanın sebep ve terkiibini inceleyip bilmekten ibarettir.”¹⁰

Edward Hallet Carr ise “Tarih, tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalogdur” diyor.¹¹

Ernst Bernheim de “Tarih ilmi, insanların zaman ve mekan çerçevesinde husule getirdikleri tekamül hadiselerini, bunların içtimai bir vücudun fertleri ve toplulukları sıfatıyla yaptıkları fillerinde, bu içtimai hayatta mevzubahis ayrı hallerdeki rol ve ehemmiyetleri tayin ve tespit edilen psiko-fizik âmillerin teşkil ettiği illi bağılıklar çerçevesinde tecelli eylemeleri itibariyle tetkik ve tavsif eder.”¹²

Bu tariflerden yola çıkarak “Tarih, insan topluluklarının bütün faaliyetlerini, geçirdikleri gelişmeleri ve insan toplulukları arasında geçen olayları yer ve zaman göstererek, sebep-süreç-sonuç ilişkisi içerisinde, belgelere dayalı olarak ele alıp araştıran ve vardığı sonuçları günümüze aktaran sosyal bir bilim dalıdır”, diyebiliriz.

Genellikle kabul gören bir yargıya göre tarih disiplininin bağımsız bir araştırma ve öğretim dalı olması, XIX. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu dönemde tarih, iç içe bulunduğu felsefe, edebiyat ve filoloji ile olan ilişkilerinden yavaş yavaş sıyrılmış ve akademik bir alan olarak tanınmaya başlamıştır.¹³

Filoloji ise, ortaçağlarda teşekkül etmiş¹⁴ Rönesans ile gelişmiş ve XVIII. yüzyılın sonlarına doğru da Vico (1668-1774) tarafından felsefi bilim düzeyine yükseltmesi¹⁵ ile bağımsız bir disiplin olmuştur. Nitekim filoloji, antropoloji bilim dalı içerisinde etnolojinin bir kolu olarak verilmekteydi.¹⁶

10 İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zeki Kadiri Ugan, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 5; Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Meseleleri*, Nehir Yay., İstanbul 1997, s. 15; Ayrıca İbn Haldûn, *Mukaddime Osmanlı Tercümesi*, 1. Cilt, çev. Pirizade Mehmed Sahib, haz. Yavuz Yıldırım vd., Klasik Yay., İstanbul 2008, s. 16-20.

11 Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 12. Baskı, İstanbul 2009, s.35.

12 A. Zeki Velidi Togan, *Tarih Üstü*, Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1985, s.7-8.

13 Orhan Kurmuş, *Bir Bilim Olarak İktisat Tarihinin Doğuşu*, Savaş Yay., Ankara 1982, s.198-199. Hatta, Theodor Mommsen bu ikilinin birbirinden ayrılmaması gerektiğini ileri sürmektedir. Bk. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Say Yay., Ankara 2010, s.389.

14 Ch.V. Langlois ve Ch. Selgnobos, *Tarih Tetkiklerine Giriş*, çev. Galip Ataç, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s. 49.

15 Özlem, *age.*, s. 275.

16 Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul, Kubbealtı Neşriyatı*, 2. Baskı, İstanbul 1991, s.11.

Filoloji, en genel tanımı ile dilleri, diller arasındaki bağları ve metinleri¹⁷ inceleyen ve tarihsel olaylar hakkında diller aracılığıyla haber almamızı sağlayan bilim dalıdır.¹⁸ Leon-E.Halkin, “Filoloji nedir?” sorusuna cevap ararken Fransız filoloğu J.Vendryes’e ait şu tanımı yapmaktadır: Filoloji, “konusu metinlerin tesisi ve yorumu olan ilimdir.” Bu tanıma göre filolog ise şöyle tanımlanmaktadır: “Bir metin üzerinde çalışan kim olursa olsun, eğer bizzat o metin, incelemesinin asıl gayesini oluşturuyorsa, o kişi filolog demektir.”¹⁹

Filoloji, tarih yazıcılığında önemli bir yer arz etmektedir. Bilindiği üzere tarih biliminin muhatabı geçmiştir; geçmişteki olaylar, geçmişteki insan toplulukları ve farklı farklı medeniyet ve kültürlerdir. Bu konulara tamamen nüfuz edebilmek, o toplulukların tarihini öğrenebilmek ve yazabilmek için dillerine tamamen vakıf olmak gerekir. Çünkü bir milletin, bir topluluğun tarihine ve geçmişine dilleri yoluyla ulaşılır. Bu faaliyet de filoloji biliminden geçer. “Bir toplumun dili bilinmeden tarihinin bilinmesi mümkün değildir. Bunun içindir ki tarih araştırmalarının ilk şartı o toplumun dilinin öğrenilmesidir. Bu da filoloji denilen dil bilgisi sayesinde olur.”²⁰

Filolojinin ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıkıp romantizm akımının etkisiyle gelişmesi neticesinde dil bilimi adı altında ayrı bir çalışma sahası daha ortaya çıkmıştır. Bu ayrımda filoloji (betikbilim), dil bilgisinden çok edebî incelemeye ve kültür tarihine ağırlık veren geniş anlamlı bir terimdir. Bu bilim dalı; dil bilgisini, cümle yapısını, telaffuzu, metin tenkidini vb. içine alır. Eski metinlerin karşılaştırmalı eleştirisini yapar. Eleştirinin ilk amacı; eski metinlerin yorumunu yapmak, bunları yeniden yazmak, yazarların dilini incelemek, onların edebiyatla, sanatla ilgili bilinmeyen yönlerini ortaya koymaktır. Filoloji, yok olmuş medeniyetlerin kültürünü araştırmak amacıyla dil olgularıyla uğraşır. Gözlemlerini sadece dil olgularına değil; tarih, felsefe, hukuk, folklor, vb. üzerine de yönelir. Amacı dil aracılığıyla eski bir medeniyeti çözümlmek, o devrin insanların, yazarlarının zihniyetini kavramaktır.²¹

17 Togan, *age.*, s.19.

18 Özlem, *age.*, s.275.

19 Halkın, *age.*, s.35.

20 Kütükoğlu, *age.*, s.11.

21 Rıza Filizok, Dil Bilimi ve Gösterge (İşaret) adlı yazısından aktarılmıştır. Bakınız <http://www.ege-edebiyat.org/docs/494.pdf>.

Filoloji sayesinde eski kavimlerin dillerinin bünyesi, hangi dil grubuna mensup oldukları ve hangi kavimlerin dillerinden etkilendikleri ortaya çıkar. Örneğin Atatürk zamanında Hititlerin Türk ırkına mensup oldukları tezi savunulurken Hititlerden kalan yazılı belgeler üzerinde yapılan filolojik tetkikler neticesinde Hititlerin Türklerle alakaları olmadığı, aksine Hititlerin de diğer Avrupa milletleri gibi Hint-Avrupa kökenli kavimlerden olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı şekilde, Mezopotamya medeniyetini yaratan Sümerlerin de tıpkı Türkçe gibi Ural-Altay dil grubuna mensup bir dil konuştukları, filolojik tetkikler sayesinde ortaya çıkmıştır.²² Bir başka örnek de Doğu Anadolu Bölgesi'nde hak iddia eden Ermeniler, bu hak iddialarını kültürel ve tarihsel temellere dayandırabilmek için kendi kökenlerini Urartulara dayandırıyorlardı. Filologların yaptıkları araştırmalarda Ermenicenin Hint-Avrupa dilleri grubunda yer aldığını, Urartuların kullandıkları dilin ise Ural-Altay dil grubunda yer aldığını ortaya koymaları ile Ermenilerin bu iddiaları çürütülmüş oldu. Bu da göstermektedir ki filoloji, tarihi gerçeklerin ortaya çıkmasında bu derece mühim katkı sağlamakta ve bir başka deyişle tarih bilimi, filolojiyle yapılmaktadır.

Filoloji, tarihin yardımcı ilimleri arasında imtiyazlı bir yer işgal eder. O, tarihçiler tarafından düzenli bir biçimde kullanılmış olan tek bilim dalıdır. Tarihin üzerine inşa edilen metinler, okunmak ve anlaşılacak zorundadırlar. Bu bağlamda da filoloji, tarihe yardımcı bilimlerin en eskisi ve en önemlisidir.²³ Zira filoloji, tarihi süreçte göç hareketlerinin açıklanmasında, toplulukların yakınlık derecelerinin ortaya konmasında tarih bilimine yardımcı yegane bilim dalıdır.

Aynı zamanda tarih ve filoloji, birbirlerinin yardımcısıdırlar. Tarihçi için metinler; geçmişin inşasına yarayan vesikalar, malzemelerdir. Aynı metinler, filolog ve filoloji için de değerlidir. Filoloji orada durur, tarih onları kullanır. Tarih, tam olarak ele almadan önce bütün metinleri filolojinin nazarı dikkatine sunmak zorundadır. Vesika olma değerlerini hiç dikkate almadan metinleri inceleyen bağımsız bir disiplinin yargısına teslim olabilmek tarihin de menfaatindedir. Günümüzde iş bölümü, ne kadar ileri ve hatta bazen ifrata kadar gitmiş olursa olsun tarihçiyi genellikle kendi filoloğu olmaktan alıkoyamaz.²⁴

22 Ekrem Memiş, *Tarih Metodolojisi*, 5.Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 2008, s.38.

23 Halkın, *age.*, s.35.

24 *Age.*, s.35.

Tarih ve filoloji öylesine iç içe geçmiş durumdadır ki günümüz Batı dünyasında Türkoloji denilince hem filoloji hem tarih hem de Türklerle ilgili öteki bilimlerin bir arada anlaşılır.²⁵ Filoloji, sosyal bilimlerin matematiği hükümdür. Zira doğru düşünmek ve dili doğru kullanmak için iyi bir filoloji eğitimi sahip olmak gerekir.²⁶

Tarih yazarı, hangi dilde yazıyorsa o dili iyi bilmelidir. Tarihçi, her şeyden önce kendi (ana) dilini çok iyi bilmek zorundadır. Bir dili konuşuyor olmak veya unvan sahibi olmak, o dili bilmek için yeterli olmayabilir. Bu nedenle bir tarihçi, ana dil konusunda yeterli olup olmadığını sürekli sorgulamalı ve araştırdığı dönemin metinlerine hakim olmalıdır. Ana dili iyi bilmek, hem günümüz hem de yakın geçmişin dilini iyi bilmek anlamındadır. İyi Türkçe bilmeyen bir tarih yazarı, iyi bir tarihçi olamaz. Bununla birlikte iyi tarihçi, iyi bir entelektüel ve hatta iyi bir hikayeci olmak durumundadır. Örneğin yakın dönemi araştırarak bir Türk tarihçisi, metinleri anlayacak kadar Türkçeyi öğrenmek için Halide Edip Adıvar, Falih Rıfkı Atay ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi yazarların eserlerini orijinallerinden okumalıdır. XVI. yüzyılı inceleyecek bir araştırmacı, bu dönemin Türkçesini bilmek zorundadır. Türkçeyi bütün devirleriyle bilebilmek, Türkçenin yazıldığı alfabeleri de bilmeyi gerektirir. Bir tarihçi hiç olmazsa Arap alfabesini çok iyi bilip geçmiş yılların Türkçesine doğrudan nüfuz edebilmelidir.²⁷ Yani bir tarihçi, Osmanlı Türkçesi okuyabildiği ölçüde Osmanlı tarihi üzerine yazabilir. Zira tarihçiyi diğer sosyal bilimcilerden farklı kılan arşive gidebilme, kaynağı orijinal dilinden okuyabilme özelliğine sahip olmasıdır.

Ana dili iyi bilmek denilince o dile ait gramer ve lügatlerin en eski örnekleri ve bunları günümüze kadar izleyen başka örneklerine de vâkıf olmak demektir.²⁸ Atatürk; Türk tarih tezi kapsamında tarih-filoloji ilişkisi ile ilgili olarak “Türk dili, ana dildir. Türk dilinin paleontolojik ve arkaik yapısı gözden geçirilmeden Lisaniyat meselelerini doğru olarak çözmek mümkün değildir” diyor.²⁹

25 Tuncer Baykara, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2010, s.26; İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, Ankara 2009, s. 159-165.

26 İlber Ortaylı, *Filoloji ve Tarih*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara 2005, s.27.

27 Baykara, *age.*, s.27.

28 Ortaylı, *age.*, s.160-165.

29 Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi” *Belleten*, III/10 (1939), s. 244-246; s. 244-246; Orhan Türkdoğan, “50. Yılında Atatürk’ün Dil ve Tarih Tezi”, *Türk Milli Eğitimin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Ankara 1979, s.47-79; Bayram Kodaman, *Cumhuriyet’in Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yay., Isparta 1999, s. 94-95.

Tarihçi, araştırma konusuyla ilgili olarak ülkesinde ve dünyada neler yapıldığını, nelerin bilindiğinden haberdar olmak zorundadır. Türkiye tarihçiliği; mirasını bilinçli veya bilinçsiz devraldığı bütün unsurları tanıması lazım. Bugünkü Türkiye'nin Arap ve İran mirasını bilinçli olarak devraldığı, inkâr etmediği açıktır. Bununla birlikte aldığımız ve bilincinde olmadığımız bir miras söz konusudur. O da en başta üzerinde oturduğumuz Roma, yani Yunan Roma mirasıdır, Slav mirasıdır ve Akdeniz mirasıdır.³⁰

Yeryüzündeki bazı diller, kaynak dildir. Bu dillerin özellikleri, yazılı metinlerin çok eski zamanlara gidebilmesi, eski ve zengin tarihi edebiyata sahip olmalarıdır. Örneğin Türk tarihini öğrenmek isteyen bir araştırmacı için Çince, kaynak bir dildir. Oysa Çinlilerin yazılı kaynakları, milattan önceki yıllara kadar gidebilmektedir. Dolayısıyla araştırmacı, modern Çinceyi değil; mümkünse inceleme döneminin Çincesini daha iyi bilmek zorundadır. Aynı şekilde Latince, Grekçe, Arapça, Farsça ve Türkçe de kaynak dillerdir. Türk tarihinin erken devirleri için Çince, Orta Çağ için Arapça ve Farsça, Beylikler Devri için Grekçe ve Latince, Osmanlı Devri için Rusça başta olmak üzere Almanca, İspanyolca, Fransızca, İngilizce ve hatta Balkan dilleri de kaynak dil kabul edilebilir.³¹

Özellikle uluslararası yayınları ve gelişmeleri takip etmek için bir dünya dili bilmek gereklidir. XIX. yüzyılda dünyada geçerli dil olarak Fransızca hakim idi. Yayınlar ve bilimin genel düzeyi ile ilgili fikri, bu dili bilenler edinebilirdi. XIX. yüzyıl sonlarında hem İngilizce hem de Almanca yeni diller olarak geliştiler. Bu dillerde de dünya tarih biliminin önemli eserleri yayınlandı. Günümüzde ise İngilizce, neredeyse öteki dillerin üzerinde bir üstünlük kazanmıştır. Bugün İngilizce, tarihçiliğin seviyesi ve dünyadaki yayınları takip etmek için önemlidir. Kısacası tarihçi, bilimin dünyadaki düzeyini ve dünyada neler “yazılıp çizildiğini” bilmek için bu dillerde yazılmış dergileri takip etmek zorundadır. Bununla birlikte bir araştırmacının bütün dilleri bilmesine de imkan yoktur. Araştırmacılar bu noktada dil uzmanlarının yaptıkları çevirilerden, eleştirel bir yaklaşımla, yararlanmalıdırlar.

Çeviri yapmak için bir dili çok iyi konuşmak yetmez; aksine o dilin özellikle çeviri yapılan eserin ihtisas alanındaki terimlerini çok iyi bilmek gereklidir. Aksi halde yapılan çeviriler başarısız kalır. Mehmed Şerif Çavdaroğlu'nun Nizamülmülk'ün *Siyasetname* isimli 1954 yılında yaptığı çeviri gibi. Mehmet Altay Köymen, Ahmet Ateş'in Râvendî, Râhatü's-sudûr ve

30 Ortaylı, *Filoloji...*, s.24.

31 Baykara, *age.*, s.27-28.

âyetü's-sürûr (I-II, Ankara 1957, 1960) çevirisini, kitabın aslından çok daha başarılı bulmaktadır. Çünkü Prof. Dr. Ahmet Ateş, Türkçeyi olduğu gibi Arapça ve Farsçayı da çok iyi bilen bir bilim adamıdır. Zeki Velidi Togan'ın Reşideddin'den yaptığı *Oğuz Destanı* çevirisi de başarılı kabul edilmektedir. Günümüzde özellikle kaynak dillerinden Türkçeye çeviri konusu çözümlenmemiştir. Süryanice'den yapılan bir çeviri aslından değil, İngilizce çevirisinden yapılmıştır.³²

Bir toplumun dili bilinmeden tarihinin bilinmesi mümkün değildir. Bunun içindir ki tarihî araştırmaların ilk şartı o toplumun dilinin öğrenilmesidir. Ne var ki tarihî araştırmalarda basit bir dil bilgisi çok zaman yeterli değildir. Kelimelerin lügatteki karşılıkları dışında, çeşitli devirlerde ve kullanılış yerlerine göre ifade ettikleri mânâların da bilinmesi lazımdır. Aksi halde büyük hatalara düşülebilir. Meselâ, “terakkî” kelimesinin lügatteki karşılığı ilerlemedir. Fakat Osmanlılarda tabir olarak “terakkî”, kapıkulu veya tımar erbabına cülûsu veya harp sonrasında yapılan zammı gösterir.³³

Tarih araştırmalarında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus da kavramların ve kelimelerin anlamlarının zamanla daralması, değişmesi ve genişlemeleridir. Dil, ses ve şekil yönünden değiştiği gibi sosyal ve kültürel olaylara bağlı olarak anlam yönünden de değişir. Bu değişimin yönü üç türdür. Bazen kelimelerin anlam alanı genişler, bazen daralır ya da anlam tamamen değişir. Anlam değişmesinin en ilginç örneğini Türkçeye Fransızcadan, Fransızcaya da Latince'den giren “mareşal < maréchal < maris calcus” kelimesinde görüyoruz. Kökeninde “at bakıcısı, nalbant” olarak anlaşılan kelime, XIII. yüzyıldan itibaren anlam değişmesine uğramış ve günümüzde “ordudaki en yüksek aşamayı” gösterir duruma gelmiştir. Anlam değişmesine bir başka örnek de “kapucu” kelimesidir. “Kapucu”, Osmanlı devlet teşkilatında saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı iken bugün otel apartman vb. büyük yapılarda bekçilik, temizlik, alışveriş gibi işlerde görevli kimseye karşılık gelerek anlam değişmesine uğramıştır.

Örneğin “vali” XIII. yüzyılda nahiye müdürü anlamında iken XVII. yüzyılda Beğlerbeyliği, yani birçok sancağın başındaki yönetici olarak genişlemiş, günümüzde ise Osmanlı sancak beği düzeyine inmiştir. “Subaşı” da mana daralmasının açıkça görüldüğü bir kavramdır. Ordu kumandanlığından köy zabıta yetkilisine inmiştir. Ayrıca sivil ve askeri üst düzey idareci anlamındaki “paşa” sözcüğü de zaman içerisinde büyük birader, evin veya

32 Baykara, *age.*, s. 28-29.

33 Kütükoğlu, *age.*, s. 11.

ailenin büyüğü, reisi anlamındaki beşe, başa, baş sözcüklerine indirgenmiştir. Yine zaman içinde “dolmuş”, “gecekondu” gibi bazı yeni kavramlar çıkabilirken “sayrı”, “sındı” gibi bazı kelimeler ölebilir.³⁴

Yine “vasat” kelimesi XVII. yüzyılda bir arazi tabiri olarak “Konya ovasının vasatında” örneğinde olduğu gibi “orta” anlamında kullanılırken, günümüzde anlam kayması yaşanarak seviye belirleme anlamında “orta” şeklinde kullanılmaktadır. Türkçede “anlam daralmalarının tersine, anlam genişlemelerine az rastlanır.³⁵ Önceleri yalnızca güreş karşılaşmalarında elde edilen başarıya verilen “mükâfat” anlamında kullandığımız “ödül”³⁶ kelimesinin anlamını genelleştirerek yaşamın her alanına yayıyoruz. “Nobel fizik ödülü”, “Antalya Altın Portakal ödülü” gibi.

Tarihçi, araştırdığı dönem ile ilgili kavram ve anlamlara nüfuz edebilmelidir. O dönemin insanı olmaya çalışmalıdır. O dönemin kavramlarını, o dönemdeki anlamlarıyla ortaya koymalıdır. Örneğin Ruşen Eşref, *Geçmiş Günler* isimli eserinin Topkapı Sarayı Harem Dairesi kısmında, Kösem Sultan’ın 2 Eylül 1651 tarihinde öldürülmesi hadisesinin yaşandığı gece için “O gece bu dairede çifte mumlar dinlendirilmemiş ve kapılar çevrilmemiştir.” diyor.

Bu ifadeleri anlamak ve anlamlandırabilmek için geçtiği dönemin şartlarını ve cereyan ediş şeklini doğru tespit etmek gerekir. O dönemde normal zamanlarda saray koridorları ve dairelerinde şamdanlı mumların karşılıklı olarak nöbetleşe yani dinlendirilerek yakıldığını bilerek olayın geçtiği zamanda mumların sabaha kadar dinlendirilmeden yakıldığı ve dolayısıyla olağan dışı bir durumun gerçekleştiği anlaşılabilir.

Her tarihi olay, içinde meydana geldiği dönemin özelliklerini taşır. Bu nedenle, tarih araştırmalarında “doğru ve tarafsız” bilgi elde etmek için geçmişte yaşanan olaylar, o günün şartları içerisinde ele alınmalıdır. Aynı şekilde o dönemin dil özellikleri de iyi anlaşılmalı ve kavramlar doğru aktarılmalıdır. Tarihi, “maddeci kuram temelli tarih yazıcılığı” yapan Annales okulu kurucularından Lucien Febvre de “Her tarih, zamanının çocuğudur; dahası, tarih yoktur; tarihçiler vardır”, diyor.³⁷

34 Baykara, *age.*, s. 29.

35 Doğan Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Erol Ofset Matbaacılık, Ankara 1978, s.142.

36 Ruşen Eşref (Ünaydın), *Geçmiş Günler*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1919, s.54.

37 Taner Timur, *Felsefe Toplum Bilimleri ve Tarihçi*, Yordam Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2014, s. 13.

Tarih araştırmasında dil ile ilgili tetkikler de önemlidir. Her türlü özel ad onamastik başlığı altında incelenir. Ad bilimi anlamına gelen onamastiğin kişi adlarıyla ilgili olanı antroponiminin, su adlarıyla ilgili olanı hidroniminin, yer adlarıyla ilgili olanı toponominin, dağ adlarıyla ilgili olanı oronominin araştırma alanına girmektedir.

Toponomi, yani yer adları çok yönlü araştırmalara konu olabilir. Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın Kız-kalesi, Bodrum adı, Şehre-küstü bu alandaki çalışmalarıdır. Çünkü her türlü isim, tarihe yardımcı olabileceği gibi kültür konularında bize önemli neticeler verebilir. Türklerin Anadolu'da oluşturdukları adların önemli bir kısmı, kendi öz ad verme geleneklerinin eseridir. Tabii ki bir kısmı yerli dillerden katılmıştır; ancak etkin unsur Asya'dan getirdikleridir.³⁸

Tarihçi, tarih kaynaklarının tenkidini yaparken bir belgenin orijinal bir belge mi yoksa sonradan uydurulmuş sahte ya da taklit bir belge mi veya sonradan eklenmiş bir metin mi olduğu konusunda araştırma yaparken filolojiden, filologların metin tahlillerinden yararlanarak karar verir.

Filolojide olduğu gibi tarihte de metinlere saygı, tenkit metodunun ilk kanunudur. "Bir metni izah etmek, esas itibariyle onun manasını ortaya çıkarmaktan, yani onun cümlelerini ve kelimelerini yazarının kastettiği manaları içinde anlamaktan ibarettir. Bununla da iş bitmemektedir. Zira yazarın söylediği şeyin ötesinde, telkin ettiği şeyler de vardır. Fakat edebiyatta olduğu kadar felsefede de tarihçiyi pusuda bekleyen sürekli tehlike, yazarın dediğini tespit etmeden evvel, telkin ettiğini keşfetme hevesidir. Bu, sonuçları acı olan bir tedbirsizliktir. Zira insan, başkalarını ancak bizzat kendisi gibi farz ederek keşfedebilir, onlara ne kendisinin daha önce sahip olduğundan başka ne de daha fazla bir şey isnat edemez. Fikir ve edebiyat tarihinin hakikî büyük günahını teşkil eden bu hatanın vebali, ters-manada yapılan yorumlamadır. Hepimiz bu cezaya müstahakız; hepimiz bu cezaya maruz kalmışızdır; sevinmemiz ne de tevekkülle ona tâbi olmamız için bu kâfi bir sebep değildir". Vesikaları yeniden inşa arzusundan önce onları çözmek, satır aralarını okumadan önce satırları okumak, metinle ilgili her düzeltme ve değiştirme sonuçlarını ölçmek gerekir. Unutmamalıdır ki "Her metin tenkidi, yeni bir versiyon icat etmediği zaman bile tahminidir. Bir varyantı tercih etmek, bir tahmin yapmaktır. Reddedilen varyantın, kabul edilen varyantın tahrif edilmiş şekli olduğunu farz etmek ve netice itibariyle tahmin etmektir." Tahrif edilmiş bir metni düzeltmek gerektiğinde, düzeltme işi, ancak metni yazarın

38 Baykara, *age.*, s.29-30.

anlatmak istediği biçimde anlamak için her şey yapıldıktan sonra yapılmalıdır.³⁹

“En zor metin, en iyisidir.” şeklinde ifadesini bulan klâsik kaide, metin naşirini temkinli bir ihtiyata teşvik eder. Birçok kopyası bulunan metinlerde, bir varyant ilk bakışta anlaşılır gözüküyorsa hâlbuki bir diğeri -anlaşılmaz olmaksızın- ancak bir gayret pahasına anlaşılabiliriyorsa bu sonuncu versiyon tercihen seçilmiş olacaktır. Zira birincisi doğru olabilirlik veya ahenk endişesinden kaynaklanan düzeltilmiş bir nüsha olma tehlikesi taşımaktadır. Meşru düzeltme, şu iki şarta bağlı olan düzeltmedir: Metnin anlaşılması için vazgeçilmez olmak; metnin ilk hususi şeklini en az değişikliğe uğratmak. Kaide, en eski metinler için olduğu kadar en yeniler için de geçerlidir. Filoloğun yardımıyla tarihçi, makul ölçüler içinde emin bir metne sahip olduktan sonra onu bütün incelikleriyle anlamakla yükümlüdür. Bu da bir dönemin, bir bölgenin, bazen bir yazarın dilini bilmeyi gerektirir. Burada da filoloji, tarihle işbirliği yapmaktadır. Tarih, yardımcı bilimlerin hemen hepsinden bekleneceği üzere, her anki fiilî yardımından dolayı filolojiye muhtaçtır. Filoloji, ayrıca güçlü bir zihnî disiplin olarak tarihi son derece desteklemekte ve onu edebî bir faaliyet olarak telâkki edilen tarihin saçma sapanlıklarından koruyabilmektedir. Metne sadakat, tarihçinin ilk görevi olarak kalmaktadır.⁴⁰ Filoloji’siz bir tarih, tarih biliminin sağlıklı bir şekilde yapılmasını mutlak şekilde engeller. Çünkü tarih bilimi fizik bilimleri gibi kanunlarla hareket edemez. Yahut tarihçinin sınama yanılma imkanı da yoktur. Toplumsal bilimlerde kanunlaşma yöntemleri bile tarihçiler için gereksiz, imkansız ve hatta geçerli değildir. Yani tarihçi, bir sosyolog gibi gözlemlerini aynı sıhhatte ve aynı sıklıkla yineleyemez. Ama tarihin çok pekin bir yöntemi vardır. Zira tarihi düşünceyi hızlandıran filolojidir. Yani paleografya, heraldik, diplomatika ve epigrafya gibi bilimlerde filolojinin getirdiği mukayese ve mantık ile modern tarih yazıcılığı düşüncesini kazandırır.⁴¹

Tarihi hadiseleri aydınlatmada ve özellikle yazılı belgelerin çözümünde yararlanılan bir diğer bilim dalı da “paleografya”dır. Paleografya, yazıların tanınması ve hususiyetlerinin belirlenmesini sağlar.⁴² Paleografya, “Bir bilim dalı olarak XVII. yy.’in sonlarından itibaren ortaya çıkmıştır.”⁴³ “1681’de Jean

39 Halkın, *age.*, s. 36.

40 Halkın, *age.*, s. 36-38.

41 Ortaylı, *Filoloji...*, s. 25-26.

42 Kütükoğlu, *age.*, s.16.

43 İsmail Özçelik, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001, s.73.

Mabillon isimli bir papaz, paleografi usullerini, vesikaların sıhhatle kontrolünü belirten bir eser kaleme almıştır. Bu bilim, Batı üniversitelerinde XIX. yy.'dan itibaren okutulmuşsa da bizde henüz böyle bir kürsü yoktur.⁴⁴

Paleografya bilim dalı, geçmişe ait yazılarla ilgilenir. Onların tarihini ve menşeyini tespitte çalışır. Bunun için de Mısır tarihi için Hiyeroglifleri, Mezopotamya tarihi için çivi yazısını, Orta Asya Türk tarihi için Orhun, Uygur ve Çin alfabelerini, Osmanlı, İran ve Arap araştırmaları için Arap alfabesini, Slav milletleri için Kiril alfabesini ve Avrupa milletlerinin tarihi için Latin alfabesini bilmek gereklidir. Mesela, Osmanlı Dönemi için yapılacak araştırmalarda değişik yazı türlerinin bilinmesi şarttır. Nesih, sülüs, divani, rik'a, ta'lik, siyakat gibi yazı türleri vardır. Her birinin kullanılış yerleri farklıdır. Bu yazıların okunması öğrenilmeden, ciddi bir tarihi araştırma yapılması mümkün değildir.

Heraldik yani Armalar, ortaçağlarda çok kullanılan hakimiyet işaretleridir. Batı'da olduğu gibi Türklerde de arma kullanıldığı görülmüştür. Genellikle silah, para ve bayraklarda kullanılarak gelmiştir. Armalar devlet, hükümdar, aile, şehir, kurum ya da dini tarikatlara ait ayırt edici işaretlerdir. Sultan II. Mahmut döneminde devlet için kabul edilen Osmanlı Arması, Sultan Abdülmecid ve Sultan II. Abdülhamid zamanında yeniden düzenlenerek son halini almıştır. Osmanlı devlet armasının içinde iki tane bayrak vardır. Kırmızı zeminde hilal ve yıldız bulunan bayrak Osmanlı Hanedanı'nı, yeşil zemindeki bayrak halifelіği simgelemektedir. Terazi, Osmanlı adaletini, terazide bulunan kitaplar da adaletin kaynağı olan Osmanlı kanunnamelerini ve Kur'an'ı temsil etmektedir. Osmanlı armasında silahların toplu olarak yer almasının ana nedeni ise güçlü Osmanlı ordusunun bütün unsurlarını, madalyonların asılı olduğu aksam köklü Osmanlı kültürünü; en altta asılı madalyonlar, çeşitli milletlerden oluşan Osmanlı halkını ifade eder. Bu tür armaları tanımak için özel bilgi gereklidir.

Diplomatik bilimi ise vesikalar bilgisidir. Vesikadan kasıt, devletlerarası antlaşmalar, haberleşmeler, hükümdarlar arasındaki yazışmalardır. Bunların yanı sıra emirler, hükümler, fermanlar, tayinler ve beratlar gibi yazılı metinlerdir. Yine tarihsiz vesikaların değerlendirilmesi, sahte belgelerin hakikilerinden ayırt edilmesi gibi konular hep diplomatik biliminin kapsamına girer. Gerçek diplomatik vesikalar, tarihin en büyük yardımcısıdır. Tarihi kaynak, tarihi malzeme açısından oldukça önemlidir.

44 Gülçin Çandarlıoğlu, *Tarih Metodu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 2003, s.17.

“Batıda diplomatik tetkikler, önce pratik sonra da ilmi olarak XVI. yy.’da başladı. 1765’ten itibaren İtalya’da Bologna’da okutuldu; Fransa’da “Ecole des Charters” 1821’de tesis edildi. 1829’da yeniden tanzim edilen bu mektep, halen faaliyettedir. 1854’te de Viyana’da bu tipte bir okul açıldı. Türkiye’de, Unesco yardımı karar vermesine rağmen hala böyle bir tesis kurulamamıştır.”⁴⁵

Filoloji olsun Paleografya olsun Diplomatik olsun bu bilimlerin tarih bilimine katkısı yadsınamaz. Milletlerarası kültür ilişkileri de filolojinin ilgi alanına girer. Türk milleti de çok geniş coğrafyalara yayıldığı için çok farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Dilimizdeki Arapça ve Farsça kelimeler de İslam’ın Türk kültürüne olan tesiridir. Türkler de kültürlü bir millet olarak tarihin her devrinde, kendilerine komşu bulunan milletlere kelimeler vermişlerdir. Filolojik araştırmalardan Türkçedeki Ural ve Hint-Avrupa kelimeleri ile 3500 sene önceki Türk yurdunun Batı Sibiryaya olduğu anlaşılmıştır.⁴⁶

Tarih bilminde esas olan her vesikayı, her belgeyi, her kaynağı yazıldığı dilde okumaktır. Filoloji bilimi de bu amaca hizmet eder, etmelidir. Ancak ne yazık ki Türkiye’de bu durum pek de iç açıcı değildir. “Bizim Türk ve Turan kavimleri için bu bakımdan ehemmiyetli tetkikat Macar, Fin ve Rus alimleri tarafından yapılmaktadır.”⁴⁷ Akademik bir tarihçinin, dünya dilleri olan İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerini bilmenin yanı sıra çalıştığı sahanın sağlıklı bir tetkiki için o sahanın dilini de biliyor olması lazımdır. Zira Arapça bilmeden İslam tarihi, Latince bilmeden Macar tarihi ve Orta Yunancayı bilmeden Bizans tarihi yazılamaz.

Türkiye’deki tarih yazıcılığında özellikle filoloji konusunda yanlış ve eksik bir yolda olduğunu dile getiren⁴⁸ İlber Ortaylı, Türkiye’deki aydınların yabancı dil olarak Fransızca ve İngilizceyi öğrendiklerini ancak o dillerin aslını meydana getiren Latince ve Yunancayı öğrenmediklerini garipsemektedir.⁴⁹ Buna karşılık Avrupa’daki durum, Türkiye’deki gibi değildir. Filoloji ilmi, bazı üniversitelerde, bazı kürsülerde kendisine yer edinmiş, aynı zamanda geliştirilmiş ve geliştirilmektedir. Bir tarih yazarı, akademik bir eser ortaya koyarken sağlam kaynaklara ulaşabilmelidir ve hatta ulaşılan sağlam kaynakları da sıhhatle tetkik edebilmelidir. Bu yol da filoloji biliminden ge-

45 Çandarlıoğlu, *age.*, s.19.

46 Çandarlıoğlu, *age.*, s.17.

47 Togan, *age.*, s.23.

48 Ortaylı, *Filoloji...*, s. 9.

49 Ortaylı, *age.*, s. 17.

çer. Çünkü tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Filoloji bilimine vâkıf olmadan tarih yazmanın imkanı yoktur. Mesela Osmanlı Tarihini yazabilmek için Arapça ve Farsça başta olmak üzere dört-beş dilin bilinmesi gerekebilir.

Tarih bilimi, sosyal bir bilim dalıdır. Bu bilim dalını, fen bilimleri ile kıyasladığımızda fen bilimlerinde deney yöntemi mevcuttur ve bu yöntem ile somut ve kesin sonuçlara ulaşılabilir. Bu açıdan tarih biliminin deney yöntemi de filolojidir. Üzerinde çalışılan konu ile ilgili sağlam ve yeterli kaynaklara ulaşıldıktan sonra bilinen kaynağın diliyle de yorumlanabiliyorsa o bilginin doğruluğundan şüphe edilmez. Bu da tarih biliminin gerekliliğidir.

Sonuç olarak gerçek bir tarih araştırmacısı, modern Avrupa dillerinin yanı sıra uğraştığı saha ile ilgili bilim dilini de mutlaka bilmek zorundadır. Örneğin Eski Batı Tarihi ile meşgul olan bir kimse İngilizce veya Almancadan başka Yunanca ve Latinceyi de öğrenmek mecburiyetindedir. Yine aynı şekilde, Eski Doğu Tarihi üzerinde araştırma yapan bir kimse de modern Avrupa dillerinin yanı sıra Hititçe, Akkadça ve Sümerce'yi bilmek zorundadır. Orta Çağ Tarihi ile ilgili araştırma yapan bir tarihçi Arapça ve Farsçaya hakim olmak durumundadır. Aksi takdirde, olayları orijinal kaynağından takip etmek mümkün olmayacak, bu ise birçok yanlış anlamalara neden olacaktır.

KAYNAKLAR

Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Erol Ofset Matbaacılık, Ankara 1978.

Bahaeddin Yediyıldız, “Çağdaş Tarihçilik”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C 1 (1986), s. 42-43.

Baykara, Tuncer, *Tarih Araştırma ve Yazma Metodu*, IQ Kültür Sanat Yay., 2. Baskı, İstanbul 2010.

Bernheim, Ernst, *Lehrbuch Historischen Methode und der Geschichtsphilosophie I.*, Burt Franklin, New York 1970.

Braudel, Fernand, *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1992.

Carr, Edward Hallet, *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 12. Baskı, İstanbul 2009.

Çandarlıoğlu, Gülçin, *Tarih Metodu*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2013.

Filizok, Rıza, www.ege-edebiyat.org/docs/494.pdf, [Erişim: 20.10.2017]

Gülensoy, Tuncer, “Tarih ve Dil”, *Fırat Üniversitesi Tarih Metodolojisi ve Türk Tarihinin Meseleleri Kolokyumunu (21-26 Mayıs 1984) Elazığ Bildiriler*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi, Elazığ 1990.

Halkın, Léon-E, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev. Bahaeddin Yediyıldız, TTK Yay., 2. Baskı, Ankara 2000.

Iggers, Georg G, *Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme Yirminci Yüzyılda Tarihyazımı*, çev. Gül Çağalı Güven, Tarih Vakfı Yurt Yay., 2. Baskı, İstanbul 2016.

İbn Haldûn, *Mukaddime Osmanlı Tercümesi*, 3 Cilt, çev. Pirizade Mehmed Sahib, haz. Yavuz Yıldırım vd., Klasik Yay., İstanbul 2008.

İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zeki Kadiri Ugan, MEB Yay., İstanbul 1998.

İnan, Afet, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten*, III/10 (1939).

Kodaman, Bayram, *Cumhuriyet’in Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yay., Isparta 1999.

Kurmuş, Orhan, *Bir Bilim Olarak İktisat Tarihinin Doğuşu*, Savaş Yay., Ankara 1982.

Kütükoğlu, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, İstanbul 1991.

Langlois, Ch.V. ve Seignobos Ch., *Tarih Tetkiklerine Giriş*, çev. Galip Ataç, T.C Kültür Bakanlığı Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

Memiş, Ekrem, *Tarih Metodolojisi*, Çizgi Kitabevi, 5. Baskı, Konya 2008.

Ortaylı, İlber, *Filoloji ve Tarih*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2005.

Ortaylı, İlber, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Cedit Neşriyat, Ankara 2009.

Özbaran, Salih, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997.

Özçelik, İsmail, *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2001.

Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, Say Yay., Ankara 2010.

Timur, Taner, *Felsefe Toplum Bilimleri ve Tarihçi*, Yordam Kitap, 2. Baskı, İstanbul 2014.

Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yay., 4. Baskı, İstanbul 2011.

Togan, A. Zeki Velidî, *Tarihte Usûl*, Enderun Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 1985.

Türkdoğan, Orhan, 50.Yılında Atatürk'ün Dil ve Tarh Tezi, *Türk Milli Eğitiminin Dünü, Bugünü ve Geleceği*, Bimâş Matbaacılık, Ankara 1979.

(Ünaydın), Ruşen Eşref, *Geçmiş Günler*, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1919.

Uçar, Şahin, *Tarih Felsefesi Meseleleri*, Nehir Yay., İstanbul 1997.